

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

НАМАНГАН МУҲАНДИСЛИК-ТЕХНОЛОГИЯ ИНСТИТУТИ

«ЕНГИЛ САНОАТ ТЕХНОЛОГИЯСИ» ФАКУЛЬТЕТИ

**“Тўқимачилик саноати маҳсулотлари технологияси “
кафедраси**

Мамадалиева Дилдора Абдумаликовнанинг

**Тўқувчилик матолари сифатини таъминлашда
стандартлаш ва сертификатлаш тизимини назарий асослари
мавзусида ёзган**

РЕФЕРАТИ

НАМАНГАН – 2016

**Мавзу: Тўқувчилик матолари сифатини таъминлашда стандартлаш
ва сертификатлаш тизимини назарий асослари.**

Режа:

1. Тўқимачилик корхоналари ва уларни тузилиши.
2. Сифат менежмент тизими ва унинг назарий асослари.
3. Стандартлаштириш бўйича европа қўмитаси (СЕН)
4. Маҳсулот сифатини бошқариш мезонлари

1. Тўқимачилик корхоналари ва уларни тузилиши.

Бозор иқтисодиёти шароитида ишлаб чиқариш корхоналарининг муваффақияти улардаги ишлаб чиқаришни ташкил этиш даражасига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Ишлаб чиқаришни ташкил этишининг даражаси ишлаб чиқариш жараёнининг самарали ҳолда амал қилишига йўналтирилади.

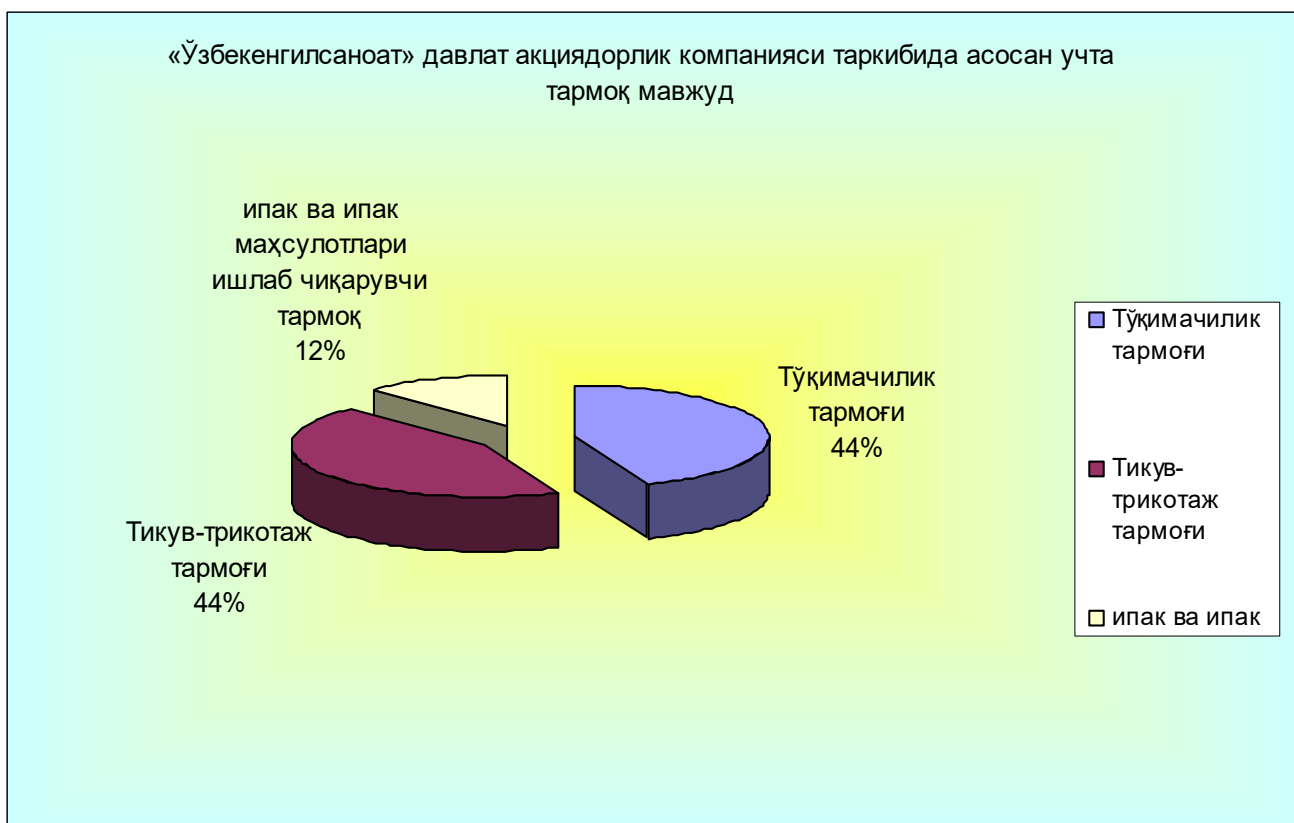
Ишлаб чиқариш жараёни - бу меҳнат буюмларини аҳоли ва иқтисодиёт эҳтиёжларини қониқтирадиган маҳсулотларга айлантириш жараёнидир. Ишлаб чиқариш жараёнига мос равишда корхоналарда ишлаб чиқариш структураси тузилади. Ишлаб чиқариш структураси - бу ишлаб чиқариш корхонасининг ички тузилишидир. Тўқимачилик корхонасининг ишлаб чиқариш структураси ишлаб чиқариш бўлим ва бўлинмалари ўртасидаги тўла меҳнат тақсимотини таъминлаши лозим. Шу билан биргаликда ишлаб чиқариш структураси ишлаб чиқариш жараёнининг узлуксизлигини, алоҳида бўлимлар ихтисослашувини, меҳнат шароитини яхшилашни, ходимлар ўртасида меҳнат тақсимотини амалга оширишни таъминлаши лозим. Корхонанинг самарали иши учун унинг ишлаб чиқариш структурасини тўғри танлаш катта аҳамиятга эгадир.

Тўқимачилик корхонасининг ишлаб чиқариш структураси ишлаб чиқарилаётган газламалар ва ипларнинг мураккаблиги даражасига, маҳсулотни ишлаб чиқариш усулига, йигирув ёки тўқув тизимига, ишлаб чиқариш кўламларига, ихтисослашув даражасига кўп жihatдан боғлиқ. Тўқимачилик корхонасининг ишлаб чиқариш структурасини ана шу омиллар аниқлайди. Бир тармоққа мансуб корхоналар турли структурага эга бўлиши мумкин. Ҳар бир корхонада ўзига хос структура танланади.

«Ўзбекенгилсаноат» давлат акциядорлик компанияси таркибида асосан учта тармоқ мавжуд бўлиб, улар куйидагилардир:

- 1.Тўқимачилик тармоғи
- 2.Тикув-трикотаж тармоғи.
- 3.ипак ва ипак маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи тармоқ.

«Ўзбекенгилсаноат» давлат-акциядорлик компаниясининг ташкилий тузилиши 1-расмда келтирилган. Ушбу ташкилий структура Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 2004 йил 25 мартдаги 141-сонли ««Ўзбекенгилсаноат» давлат- акциядорлик компанияси бошқарув тузилмасини такомиллаштириш ва республика енгил саноатини янада ривожлантиришни рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида» ги қарори билан маъқулланган. Ушбу структурага мувофиқ тармоқда 293 та корхона мавжуд бўлиб, улардан 129 таси Тўқимачилик тармоғига мансуб корхоналардир, 128 таси тикув-трикотаж тармоғига, 36 таси ипак ва ипак маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи тармоқ корхоналарига мансубдир.

1-расм. «Ўзбекенгилсаноат» давлат акциядорлик компаниясидаги тармоқларнинг улуши

«Ўзбекенгилсаноат» давлат-акциядорлик компаниясининг тўқимачилик тармоғидаги 129 та корхонанинг 14 таси Наманган вилоятида жойлашган. Улар қаторида «Papfen» QK, «To'qimachi sanoat tekstil» MCHJ, «Namimpektekstil» MCHJ, «NAM TEKS» MCHJ, тикув-трикотаж тармоғидаги 128 та корхонанинг 8 таси Наманган вилоятида жойлашган. Улар қаторида: «STYLE TEXTILE» MCHJ, «XAQQ-TEKS» MCHJ, «CHUST TEXTILE» MCHJ, «Dilrabo-SDA» XK, ипак ва ипак маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи тармоғидаги 36 та корхонанинг 5 таси Наманган вилоятида жойлашган. Улар қаторида «Verigrow ipagi» MCHJ QK, «DO'STLIK-A» MCHJ, «MARJONA-TOLA-FAYZ» MCHJ, «GOLDEN SILK» SHK, корхоналарини кўрсатиш мумкин.

2014 йилда давлатимиз Раҳбари ва Ҳукумат томонидан енгил саноат ва тўқимачилик саноати корхоналари ривожланиши учун яратилган шароит ва кўрсатилаётган амалий ёрдамлар, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг рақобатбардошлигини оширишга ва бу орқали тайёр маҳсулотлар экспорти ҳажмини кўпайтиришга кенг имкон яратди. Хусусан:

биринчидан - ҳисобот даврида Инвестиция дастури доирасида соҳага 174,6 млн. доллар миқдорида (2013 йилга нисбатан 108,9%) инвестициялар жалб қилинди ва 180,27 млн. доллар миқдорида (116,6%) ўзлаштирилди.

33 та янги ва модернизация қилинган корхоналар ишга туширилди. Натижада, тармоқнинг ишлаб чиқариш қуввати ип калава бўйича 34,55 минг тоннага, трикотаж мато бўйича 5 минг тоннага, тикув-трикотаж буюмлари бўйича 9,58 млн. донага ошди. Ушбу корхоналар ҳисобига соҳанинг экспорт салоҳияти 116,7 млн. долларга кўпайди ва 2892 та янги иш ўринлари яратилди.

(Булар: Андижон вилоятидаги "Роял Силк"МЧЖ, Бухоро вилоятидаги "Бухоро Техно Инвест"МЧЖ, Наманган вилоятидаги "Нафис Текс Групп" МЧЖ, Самарканд вилоятида "Самарканд иплиги"МЧЖ, "Нур Сам Кур"МЧЖ, "Сам Рафоат Текстил" ва "Яшам Эркаплан", Фарғона вилоятидаги "Хамза Экспо артТекстил" ХК ва "Индорама Коканд Текстил" 3- боскичи бўлиб, улар жаҳондаги етакчи ишлаб чиқарувчиларнинг замонавий технология ва ускуналари билан жихозланган).

иккинчидан - ҳисобот даврида саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг ўсиш суръатлари 123,0 фоизни (2852.7 млрд.сўм) ташкил этди. Пахта толасини чуқур қайта ишлаш ҳажмини кўпайтириш чораларини амалга ошириш натижасида тикув-трикотаж маҳсулотлари ўткан йилнинг шу даврига нисбатан 1.2 баробарга, пайпоқ маҳсулотлари эса 1.15 баробарга ортиқ ишлаб чиқарилди. 55 та янги турдаги 126 модел - ассортиментда 140,7 млрд. сўмлик халқ истеъмол моллари ишлаб чиқарилди ва 861,9 млн. доллар миқдорида маҳсулотлар дунёнинг 50 тадан ортиқ мамлакатларига экспорт

килинди (2013 йилга нисбатан 104.1%). Халқ истеъмоли молларининг улуши умумий товар маҳсулотларида 40 % ни ташкил этди.

учинчидан - ўтган даврда тармоқда 11313 та иш ўринлари яратилди. Жумладан инвестиция бўйича 5362 та, тармоқни ривожлантириш ҳисобига 5576 та, касаначилик асосида 350 та, локализация маҳсулотлари ишлаб чиқаришни ташкил этишда 25 та иш ўринлари яратилди.

тўртинчидан - компания таркибидаги кичик бизнес корхоналарининг умумий саноат маҳсулотлари ишлаб чиқаришдаги улуши 41.5 фоизни, маҳсулотлар экспортидаги улуши эса 42.3 фоизни ташкил этди.

бешинчидан - ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг таннари 16,1 млрд сўмга пасайтирилгани, асосий фондларнинг 1 сўмига ишлаб чиқарилган товар маҳсулотларининг (121.8 сўм) 107.9 фоизга ошганлиги натижасида тармоқ бўйича рентабеллик даражаси 9,1 фоизни ташкил этди.

Жорий йилнинг январ-март ойларидаги экспорт қилинган маҳсулотлар тизимига янги турдаги тўқимачилик саноати маҳсулотлари киритилди. Шунингдек, ихчамлаштирилган, меланж калава иплари, пахмок газламалар, сатин, хом газлама, пардозланмаган , "Габардин" костюмбоп газлама, эркаklar кўйлагибоп газлама, поплин, бир марталик болалар таглиги, кўрпа, ёстиқ жилдлари, ёрлиқлар. Шунингдек, тикувчилик-трикотаж буюмлари ассортиментлари, нақшлари, моделлари ва ўзгарган янги турлари ишлаб чиқарила бошлади. Ўзбекистон Республикаси Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестиция ва савдо вазирлигининг Ташқи савдо компаниялари билан биргаликда, Жаҳон истеъмол товарлари бозори эҳтиёжини инобатга олган ҳолда экспорт географиясини кенгайтириш борасида мақсадли ишлар олиб борилмоқда.

Ҳозирги кунда 53 та йирик корхоналарнинг диллерлик тузилмалари томонидан Европа Иттифоқи, Мустақил давлатлар ҳамдўстлигига кирувчи республикалар ва Осиё қитъасидаги 40 дан ортиқ мамлакатларга маҳсулотларни экспорт қилмоқда. Уларнинг ичида энг анъанавий бозорлар Озарбайжон, Арманистон, Россия, Украина, Беларусь, Қирғизистон,

Қозокистон, Латвия, Литва, Туркия, ХХР, Жанубий Корея, Молдова, Польша, Чехия, Нидерланди, Италия, Испания, Буюк Британия, Бельгия, Болгария, Германия, Греция, Португалия, ССА, Бирлашган Араб Амирликлари, Миср, Исроил, Эрон, БАР, Вьетнам, Япония, Ҳиндистон. Шу билан бирга Компания корхоналари тўқимачилик маҳсулотлари рекламаси ва маркетинги агентлиги ҳамда Ташқи иқтисодий алоқалар ва савдо вазирлигининг Ташқи савдо компаниялари билан биргаликда янги ташқи бозорларни ўзлаштириш борасида мақсадли ишлар олиб борилмоқда. Охиригача йил ичида Сингапур, Бангладеш, Тайвань, Гонконг, Канада, Мексика, Марокко, Жанубий Африка республикаси, Аргентина, Бразилия, Перу, Чили, Босния ва Герцеговина, Венесуэла ҳамда Колумбия давлатлари бозорларига ҳам маҳсулот экспорт қилишга эришилди[30].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 19 ноябрдаги 4010-сонли фармойишини бажариш мақсадида Ўзбекистон Ташқи иқтисодий фаолият миллий банки томонидан собиқ банкрот деб топилган корхона «Косонсой Текмен» ўрнида «Косонсой Тўқимачи» масъулияти чекланган жамият ташкил этилди. Корхонада 2009 йилнинг март ойида зарурий таъмирлаш ишлари олиб борилди ва апрелдан бошлаб ишлаб чиқариш фаолиятини бошлади.

«Косонсой Тўқимачи» МЧЖда йигирув ва тўқув цехлари мавжуд бўлиб, улардаги жиҳозлар Польша, Германия, Франция, Италия давлатларида ишлаб чиқарилган. Ҳозирда корхонани модернизация қилиш, янги замонавий жиҳозларни келтириш ва янги ассортиментдаги маҳсулотларга ўтиш юзасидан ишлар режалаштирилган.

«Косонсой Тўқимачи» МЧЖда йигирув ва тўқув цехлари мавжуд бўлиб, улардаги жиҳозлар Польша, Германия, Франция, Италия давлатларида ишлаб чиқарилган. Ҳозирда корхонани модернизация қилиш, янги замонавий жиҳозларни келтириш ва янги ассортиментдаги маҳсулотларга ўтиш юзасидан ишлар режалаштирилган. («Косонсой

Тўқимачи» МЧЖнинг технологик жараёнлари ва ундаги жихозларнинг техник тафсифлари иловада келтирилган).

Ушбу диссертация ишида «Косонсой Тўқимачи» МЧЖ корхонасини модернизация қилишда бош мақсад унда тўлиқ ҳажмда ип газламалар ишлаб чиқариш имкониятини ва иқтисодий кўрсаткичларни аниқлаш масаласи кўйилди. Маҳсулотларни замонавий техника ва технология жихозларида тайёрлаш бош вазифа қилиб белгиланган.

2. Сифат менежмент тизими ва унинг назарий асослари.

Миллий идораларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш, савдода техник тўсиқларни бартараф этиш учун 1992 йилда МДХ мамлакатларининг (Болтиқ бўйи мамлакатларидаи ташқари) стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш бўйича Давлатлараро кенгаши (ДАК) тузилди.

МДХ, мамлакатлари ҳукуматларининг бошлиқлари 13 март 1992 йилда стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳасида келишилган сиёсатни олиб бориш тўғрисида битимга имзо чекди. Бу ҳамкорлик давлатларининг стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш бўйича миллий идораларнинг имкониятларини ва бойликларини бирлаштиришга, илгари тўпланган тажрибалар ва меъёрий хужжатлардан биргаликда фойдаланиш ва уларни такомиллаштиришга, шунингдек фаолиятнинг бу соҳаларида ягона техник сиёсатни амалга оширишга имкон берди. ДАК нинг стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш масалалари бўйича мувофиқлаштирувчи идора сифатида ишлари МДХ да қуйидагиларни таъминлашга қаратилган:

- ягона меъёрий база давлатлараро стандартлар, таснифлагичлар ва бошқа меъёрий хужжатларни қўшиш ва ривожлантириш;
- ягона эталон база ва ўлчашлар бирлигини таъминлаш тизимларини шу жумладан, вақт ва частоталар, моддалар ва материалларнинг таркиби ва

хоссаларига оид стандарт маълумотнома маълумотлари давлатлараро хизматларини шакллантириш;

- маҳсулот ва хизматларни синаш ва сертификатлаштириш натижаларини ўзаро тан олиш.

ДАК нинг техник сиёсати аъзо-давлатларнинг стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш бўйича миллий идоралари, илмий-техникавий комиссиялари (ишчи гуруҳлари) ва стандартлаштириш бўйича давлатлараро ТК томонидан шакллантирилади.

ДАК фаолиятининг асосий йўналишлари бўйича илмий-техникавий комиссиялар ёки ишчи гуруҳлар, вақт ва частотанинг бир хил ўлчанишини таъминлаш бўйича ҳамкорлик тўғрисида ҳукуматлараро битимни бажариш бўйича ваколатли вакилларининг кенгаши, шунингдек стандартлаштириш бўйича 230 дан ортиқ давлатлараро ТК доимий ишламоқда. Ҳозирги вақтда кенгашнинг ишчи идораси Минскда жойлашган стандартлаштириш бўйича бюродан иборат. Кенгашни ротацияасосида ДАК аъзо мамлакатларининг стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш бўйича миллий идораларининг раҳбарлари бошқаради.

Кенгаш давлатлараро стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳасида қатор ҳукуматлараро битимларни тайёрлади ва булар МДХ мамлакатлари ҳукумат бошлиқларининг мажлисларида қабул қилинган. Бундай битимлар жумласига қуйидагилар киради:

- Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳасида келишилган сиёсатни ўтказиш тўғрисида битим (13.06.1992. Москва);

- Вақт ва частотани ўлчаш бирлигини таъминлаш бўйича ҳамкорлик тўғрисида битим (09.10.1992, Бишкек);

- Қиёслаш ва метрологик аттестатлаш мақсадида чегарадан олиб ўтиладиган меъёрий ҳужжатлар, эталонлар, ўлчаш воситалари ва стандарт намуналарни олиб ўтишга божхона тўловлари, солиқлардан ва махсус рухсатномаларни беришдан озод қилиш тўғрисида битим (10.02.1995, Алмати);

- Ўзаро етказиб бериладиган маҳсулотга меҳнат муҳофазаси бўйича келишилган меъёрлар ва талабларни ишлаб чиқиш ва рухсат қилиш тартиби тўғрисида битим (12.04.1996, Москва) ;

- Эркин савдо ҳудудида техник тўсиқлар бўйича битим (20.06.2000, Москва);

- МДХ давлатларида саёхат соҳасида давлатлараро стандартларни ва сертификатлаштириш тизимларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш бўйича концепция. МДХ мамлакатларида амалдаги техник қонунларни уйғунлаштириш мақсадида ДАК да модел қонунлар ишлаб чиқилган;

- "Стандартлаштириш тўғрисида" (Парламентлараро ассамблеянинг (ПАА) 10-ялпи мажлисида қабул қилинган);

- "Ўлчашлар бирлигини таъминлаш тўғрисида" (МДХ ПАА нинг 11 - ялпи мажлисида қабул қилинган) ;

ДАК доирасида қуйидаги битимлар тузилган ва бажарилмоқда:

- Сертификатлаштириш бўйича ишларни ўтказиш ва ўзаро тан олиш принциплари тўғрисида (04.06.1992, Краснодар);

- Давлат синовларини тасдиқлаш, метрологик аттестатлаш, ўлчаш воситаларини қиёслаш ва калибрлаш натижаларини, шунингдек синовларни, ўлчаш воситаларини қиёслаш ва калибрлаш лабораторияларини аккредитлаш натижаларини ўзаро тан олиш тўғрисида (06.10.1992, Тошкент);

- Моддалар ва материаллар таркиби ва хоссаларининг стандарт намуналарини яратиш ва қўлланиш бўйича ҳамкорлик тўғрисида (06.10.1992, Тошкент);

- Моддалар ва материалларнинг физик константалари ва хоссалари тўғрисида маълумотларни яратиш ва улардан фойдаланиш бўйича ҳамкорлик тўғрисида (06.10.1992, Душанбе);

- ДАК стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилотлар (ISO, МЕК) ва европа Иттифоқи (SEN) стандартлаштириш бўйича ташкилоти, стандартлаштириш бўйича ҳудудий ташкилот томонидан тан олинган ва унга ISO ва МЕК да қабул қилинган қоидаларга мувофиқ "Стандартлаштириш,

метрология ва сертификатлаштириш бўйича ЕвроОсиё ташкилоти (EASS) номи берилган. Юқоридаги номи келтирилган ташкилотлар билан ҳамкорлик, ахборот ва меъёрий ҳужжатлар билан алмашилиш ва ўтказиладиган тадбирларда иштирок этиш тўғрисида узоқ муддатли келишувлар имзоланган.

EASS имзоланган келишув (битимлар)га асосан халқаро ва европа стандартларини давлатлараро стандартлар орқали, EASS нинг алоҳида аъзо мамлакатлари эса, миллий стандартлар орқали қўлланиш ҳуқуқига эга. Бу давлатлараро ва миллий стандартларни ҳам халқаро, ҳам европа стандартлари билан юқори даражада уйғунлаштиришга ёрдам беради. Бундай ҳуқуқдан EASS нинг аъзо давлатлари, бу ташкилотларда аъзолик статусидан қатъий назар, фойдаланади.

Ҳозирги вақтда МДХ давлатлараро стандартларининг жамғармасида 19000 дан ортиқ меъёрий ҳужжатлар бор. 1992 - йилдан бошлаб 3800 дан ортиқ давлатлараро меъёрий ҳужжатлар ишлаб чиқилган ва қабул қилинган. Жамғарма ДАК нинг стандартлаштириш бўйича бюроси томонидан, ДАК аъзо давлатларнинг миллий идоралари билан ҳамкорликда олиб борилади.

Давлатлараро меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқишда уларнинг штаблари халқаро, ҳудудий ва илғор миллий стандартлар билан уйғунлаштирилади. Бу МДХ мамлакатларининг савдо иқтисодий ва илмий-техникавий ҳамкорликда техник тўсиқларни бартараф этишга йўналтирилган ягона меъёрий-техник таъминотни сақлаш учун шароит яратади, шунингдек ДАК аъзо-давлатларда ишлаб чиқариладиган маҳсулотни халқаро ва европа бозорига чиқаришга кўмаклашади.

Европа иқтисодий уюшмаси (ЕИУ) нинг стандартлаштириш соҳасидаги фаолияти ЕИУ ни ташкил этиш тўғрисида Рим шартномасининг ЕИУ аъзо-давлатлари қонун, бошқарув ва маъмурий қарорларини яқинлаштиришни буюрувчи моддасига асосланган.

"Техник уйғунлаштириш ва сертификатлаштириш соҳасида янгича ёндашиш тўғрисида 7 май 1985 йил қарорида" ЕИУ Кенгаши қуйидаги принципларни тасдиқлади:

- қонунларни уйғунлаштириш 100 моддага мувофиқ директивалар доирасида хавфсизлик асосий талабларини ўрнатиш билан чекланади. Бу уюшма доирасида ушбу маҳсулот учун эркин савдо шароитлари таъминланиши лозимлигини англатади;

- саноат буюмларини стандартлаштириш учун масъул идораларга технологиянинг ривожланиш даражасини ҳисобга олган ҳолда техник регламентларни ишлаб чиқиш вазифаси юклатилади. Бундай регламентларга асосан, уюшма аъзолари директиваларда ўрнатилган умумий талабларга риоя қилган ҳолда маҳсулот яратиши ва фойдаланишга қўйиши мумкин;

- бундай техник регламентлар мажбурий эмас, балки ихтиёрий қўлланиладиган стандартлар бўлиб қолади;

- айти бир вақтда уюшма маъмуриятга уйғунлаштирилган стандартлар (ёки вақтинчалик миллий стандартлар) бўйича тайёрланган маҳсулотнинг директивада ўрнатилган "умумий талабларга" мувофиқлигини ўрнатиш вазифаси юклатилади. Бу демакки, ишлаб чиқарувчи маҳсулотни бу стандартларсиз ишлаб чиқариш имкониятига эга бўлса ҳам, бу ҳолда ишлаб чиқувчига ўз маҳсулотининг директивадаги умумий талабларга мувофиқлигини исботлашига тўғри келади.

Ўтиш даврида, ягона стандарт қабул қилинишига, энг яхши миллий стандартлардан кенг фойдаланишга катта аҳамият берилади.

Уюшма мамлакатларининг интеграция жараёнларига талабларни қондирувчи ҳақиқий стандартларни қўлланиш кўзда тутилган, агар бундай стандартлар йўқ бўлса, европа стандартлари ишлаб чиқилади.

Бундай стандартлар келажакда халқаро стандартлаштириш учун асос бўлиб хизмат қилади. Европа стандартларига афзаллик берилади, натижада Ғарбий европада ҳудудий стандартлаштиришни мустаҳкамлаш ва ривожлантириш мумкин бўлади.

3.Стандартлаштириш бўйича европа қўмитаси (СЕН)

ЕИУ доирасида бирлашган бозорни яратиш бўйича вазифаларни амалга ошириш муносабати билан "техник тўсиқларни" бартараф этиш бўйича дастур ишлаб чиқилди. Бундай техник тўсиқлар буюмларга стандартлардаги фарқ, улардан фойдаланиш қоидаларининг зидлиги, хавфсизлик техникаси бўйича фарқланувчи меъёрлар, соғлиқни сақлаш ва табиатни асраш меъёрларидаги фарқлар ҳисобига пайдо бўлади.

Бу муаммони ҳал қилишда европа стандартлаштиришига биринчи навбатда аҳамият берилади.

ЕИУ ва европа эркин савдо ассоциацияси (ЕЭСА) вакилларининг 23 март 1970 йилда Парижда бўлиб ўтган мажлисида СЕН нинг ташкил этилганлиги эълон қилинди (СЕН 1970 йилгача Стандартларни мувофиқлаштириш бўйича европа қўмитаси, деб аталган). СЕН аъзолари ЕИУ ва ЕЭСА нинг 18 мамлакати: Австрия, Белгия, Буюк Британия, Греция, Дания, Ирландия, Испания, Исландия, Италия, Люксембург, Норвегия, Нидерландия, Португалия, Финляндия. ГФР, Франция, Швеция ва Швецария стандартлаштириш бўйича миллий ташкилотларидан иборат. Бу тўлиқ ташкилот бўлиб, Ғарбий европа мамлакатларининг юқорида келтирилган иқтисодий гуруҳ аъзоларини бирлаштиради.

СЕН нинг биринчи мажлисидаёқ устав ва процедура қоидалари тасдиқланди. 1970 йилда СЕН устави қайта кўриб чиқилади. Бунда уставга маълум ўзгартиришлар билан бирга европа стандартлари (ЕН) ни мажбурий яратиш ҳам киритилган.

Стандартларни яратиш бўйича барча ишлар техник қўмиталар томонидан олиб борилади. Бундай техник қўмиталарда техник секретариатлар иқтисодий гуруҳ мамлакатларидан бири томонидан бошқарилади.

СЕН доирасида 140 дан ортиқ ТК тузилган. ТК билан бир қаторда, алоҳида масалаларни ҳал этиш учун маслаҳат гуруҳлари ташкил этилган.

СЕН вазифаси қуйидагилар воситасида хизматлар савдосини ва алмашилишни ривожлантиришга кўмаклашишдан иборат:

- СЕН аъзомамлакатларида яратилган стандартларни уйғунлаштириш ва европа стандартларини ишлаб чиқиш;

- ўзларининг директиваларида ва бошқа расмий ҳужжатларида ҳавола қила олишлари учун европа стандартларини ЕИУ, ЕЭСА га, шунингдек бошқа ҳукуматлараро ташкилотларга тақдим этиш;

- электротехникада стандартлаштириш бўйича европа қўмитаси ва стандартлаштириш масалалари бўйича бошқа илмий-техник ва иқтисодий ҳудудий ҳукумат ташкилотлари билан ҳамкорлик;

- ISO МЕК орқали халқаро стандартлаштиришга ва европада ISO стандартларини ва бошқа халқаро стандартлар ва тавсиномаларни бир хилда қўлланишга кўмаклашиш ;

- европа стандартлари асосида сертификатлаштириш билан боғлиқ бўлган хизматларни бериш.

СЕН да стандартлаштириш бўйича ишлар кўп жиҳатдан ISO да эришилган натижаларга асосланади ёки уларни тўлдиради.

СЕН қуйидаги соҳаларда стандартлар яратади: авиация жиҳозлари, сув иситиш газ приборлари, газ баллонлари, юк кўтариш механизмларининг деталлари, ошхона газ плиталари, лифтлар ва юк кўтаргичлар, пайвандлаш ва қирқиш, қувурлар ва трубопроводлар, насос станциялари (фойдаланиш ва хизмат кўрсатиш), стеклопластикадан тайёрланган цистерналар ва бошқалар.

4. Маҳсулот сифатини бошқариш мезонлари

Ҳар қандай бошқариш тизими унинг иши самаралилигини аниқловчи бошқариш мезонларига эгадир. Бизнинг мисолимизда маҳсулот сифати, юқорида айтилгандек, унинг вазифасига мувофиқ маълум эҳтиёжларни қондириш қобилияти билан тавсифланади. Сифатни бошқариш масаласидан

келиб чиқиб, бу хусусиятларни бошқариш мезонларидек қабул қилиш мумкин. Масалан, материаллар сарфланишини камайтириш керак бўлса, мезон сифатида машинанинг массаси қабул қилинади. Ишончлиликини ошириш керак бўлса, мезон сифатида машина тўхтаб қолмаслиги ва бошқалар қабул қилинади.

Айтиб ўтилган мезонлар техникавий мезонлар сонига киради ва улардан кенг фойдаланилади. Лекин улар хусусий мезонлардир. Уларда сифатга эришиш учун сарфланадиган харажатларни баҳолаш назарда тутилмаган. Буларсиз маҳсулот сифатини бошқариш тизими иши самаралилигини баҳолаб бўлмайди. Шунинг учун сифатни бошқаришда маҳсулот сифати техникавий ва иқтисодий хусусиятларини жамлайдиган мезонлардан фойдаланиш керак. Бу ҳолда маҳсулотнинг интеграл сифати тушунчаси қўлланади.

Маҳсулотнинг интеграл сифати деб маҳсулотдан фойдаланиш ёки уни истеъмол қилишининг йиғиндиси фойдали самарасининг маҳсулотни яратиш (ишлаб чиқиш ва ишлаб чиқариш) ва фойдаланишга сарфланадиган йиғиндиси харажатларига бўлган нисбати тушунилади.

Сифатнинг интеграл кўрсаткичи фойдали хусусиятлар ўсишига ҳам, фойдали хусусиятлар ўсишига сарфланадиган харажатлар ўзгаришига ҳам сезгирлик билан жавоб беради.

Одатда сифатнинг интеграл кўрсаткичи вақт ўтиши билан катталашади, чунки хусусиятлар маҳсулотни техникавий такомиллаштириш ва замонавийлаштириш туфайли яхшиланади, харажатлар эса маҳсулотни ишлаб чиқариш ва ундан фойдаланиш пайтида иш унумдорлиги ўсиши ҳисобига камаяди. Лекин амалда сифатнинг интеграл кўрсаткичи ўсиши тўхтаб қолиши ёки ундан ҳам ёмон ҳолларда пасайиб кетиши кузатилади. Бу ҳодиса қуйидаги икки ҳолда бўлади:

- фойдали хусусиятлар яхшиланишидан ҳосил бўлган самара тегишли харажатлардан камроқ ўсади;

- фойдали хусусиятлар ўзгармайди, харажатлар эса ишлаб чиқариш кўрсаткичлари ва маҳсулотдан фойдаланиш ёмонлашиши ҳисобига ошади.

Табиийки, сифатнинг интеграл кўрсаткичи камайишига йўл қўйиб бўлмайди. Агар шундай бўлиб қолса, ишлаб чиқариш учун меҳнат, материал ва энергияни камроқ сарфлаб истеъмолчи эҳтиёжларини тўла қондирадиган замонавийлаштирилган ёки янги маҳсулот чиқаришни таъминлайдиган юқорироқ даражага кўтариш керак. Бу ҳолда сифатнинг интеграл кўрсаткичи энг юқори бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон - бозор муносабатларига ўтишнинг ўзига хос йўли. Т. Ўзбекистон, 1994 й.
2. Каримов И.А. Ўзбекистон иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлида. Т. Ўзбекистон, 1996 й.
3. Метрология ҳақида. Ўзбекистон Республикаси қонуни. 1993 йил.
4. Стандартлаштириш ҳақида. Ўзбекистон Республикаси қонуни. 1993 йил.
5. Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаш ҳақида. Ўзбекистон Республикаси қонуни. 1993 йил.
6. Исматуллаев П.Р., Маъруфов Э.А., Абдуллаев А.Х. Метрология бўйича изохли луғат. Тошкент, 1993 й.
7. Исматуллаев П.Р., Тўхтамуродов З.Т., Абдуллаев А.Х. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштиришга муқаддима. Конструктор ИЧБ. 1995 й.
8. Крылова А.Н. Основы метрологии, стандартизации и сертификации. М.: Аудит, 1998 г, ЮНИТИ.
9. ЎзРСТ 8.010-93. Метрология. Атамалар ва таърифлар.
10. ЎзРСТ 1.0-92. Ўзбекистон Республикаси стандартлаштириш давлат тизими. Асосий қоидалар.
11. ЎзРСТ 5.0-92. Ўзбекистон Республикаси миллий сертификатлаш тизими. Асосий қоидалар.
12. ISO 9000-1-94. Стандарты по общему руководству качеством и обеспечению качества.